

РОЗДІЛ 5. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

МОДЕЛЬ ЗБАЛАНСОВАНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

THE MODEL OF BALANCED LAND USE IN THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION AND THE POSSIBILITY OF ITS IMPLEMENTATION IN UKRAINE

УДК 332.33:332.2

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.77-21>

Лазарєва О.В.¹

д.е.н., професор,
професор кафедри управління
земельними ресурсами,
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

Кузнєцова М.Д.²

магістр,
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

Волик Т.Г.³

магістр,
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

Lazarieva Olena

Petro Mohyla Black Sea
National University

Kuznietsova Mariia

Petro Mohyla Black Sea
National University

Volyk Tatiana

Petro Mohyla Black Sea
National University

Постановка проблеми. В умовах сьогодення у сфері земельних відносин важливе місце посідає модель збалансованого розвитку землекористування як один із найсучасніших методів управління земельними ресурсами. Досягнення позитивних зрушень у системі землекористування має базуватися на активізації та модернізації існуючих галузей виробництва з урахуванням досвіду

У статті розкрито питання, що стосуються особливостей ведення збалансованого землекористування в країнах Європейського Союзу та визначення найбільш прийнятних напрямів розвитку землекористувань в Україні. Метою роботи є вивчення європейського досвіду використання моделі збалансованого землекористування з метою окреслення стратегічних напрямів її впровадження до українського простору. Методологічним інструментарієм дослідження слугували: метод аналізу і синтезу; абстрактно-логічний метод; метод аналогії та узагальнення. Проаналізовано праці вчених стосовно визначення поняття збалансованого землекористування. З'ясовано, що досягнення позитивних результатів у системі управління земельними ресурсами має базуватися на активізації та модернізації існуючих галузей виробництва. Висвітлено переваги ведення збалансованого землекористування в європейських країнах, а також визначені стратегічні орієнтири, на основі яких можлива адаптація моделі збалансованого землекористування до українських реалій.

Ключові слова: збалансоване землекористування, Європейський Союз, збалансована модель землекористування, земельно-ресурсний потенціал, територіально-просторове планування.

The purpose of the work is to study the European experience of using the model of balanced land use in order to outline the strategic directions of its implementation in the Ukrainian space. The methodological tools of the research were: the method of analysis and synthesis; abstract logical method; method of analogy and generalization. The article discusses the specifics of managing balanced land use in the countries of the European Union, such as the Netherlands, Germany, Denmark, Hungary, Romania, and the determination of the most acceptable directions for the development of land use in Ukraine. The works of scientists related to the definition of the concept of balanced land use were analyzed. The study determined that monitoring and regulating the ecological consequences of land use is one of the main priorities of the model of balanced land use. Some aspects of the territorial and spatial planning of lands in such countries as Poland and Belgium were analyzed. Attention is focused on the fact that currently in the field of land relations, the model of balanced development of land use occupies an important place as one of the most modern methods of land resource management. The opinion that the achievement of positive results in the land resources management system should be based on the activation and modernization of the existing branches of production is highlighted. The advantages of conducting balanced land use in European countries are outlined, as well as strategic guidelines are defined, on the basis of which it is possible to adapt the model of balanced land use to Ukrainian realities, in particular, the improvement of state policy regarding the transfer of land plots into ownership or lease, the need to implement economic tools of a coordinated land policy on the basis sustainability, the need for ecologically oriented production, promoting the development of production, which will ensure economic growth and well-being, ensuring territorial and spatial planning of land resources, etc. It is noted that the introduction of a model of balanced land use, taking into account the experience of European countries will contribute to the justification and implementation of the latest approaches to improving the sphere of land use in Ukraine.

Key words: balanced land use, European Union, balanced land use model, land resource potential, territorial and spatial planning.

європейських країн, що, безумовно, сприятиме як обґрунтуванню, так і безпосередній реалізації новітніх підходів до вдосконалення сфери землекористування в умовах економічної та соціально-політичної кризи.

З огляду на це виникла необхідність вивчення особливостей використання збалансованої моделі землекористування в країнах Європейського

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1050-7118>

² ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3542-9742>

³ ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8176-0121>

Союзу з метою визначення перспективних переваг її впровадження в українських реаліях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання ведення збалансованого землекористування і перспектив його розвитку присвячені наукові праці багатьох українських вчених. Зокрема, Гунько Л. А. [1, с. 59] пропонує розглядати модель збалансованого землекористування як «соціально-економічну та екологічну систему, яка охоплює сільськогосподарське, природоохоронне, рекреаційне та інше землекористування, його екологізацію, капіталізацію, соціалізацію, територіально-просторовий розвиток».

Сидорук Б. О. [2, с. 65] наголошує, що збалансоване використання земельно-ресурсного потенціалу повинно формуватися на основі системи показників економічного, соціального та екологічного розвитку, які віддзеркалюють функціонування двох підсистем – природної і господарської.

Кошкалда І. В. [3, с. 90] визначає сутність поняття «стале (збалансоване) землекористування», під яким вона розуміє «комплекс заходів із забезпечення належної якості земель, ефективності землекористування та комфортності середовища проживання і господарської діяльності людини».

Гевко Р. Б., Дзядикевич Ю. В, Брощак І. С., Любезна І. В. [4, с. 127] стверджують, що «сутність землекористування на засадах сталого розвитку полягає у збалансуванні економічних, екологічних і соціальних цілей із урахуванням властивостей земельних ресурсів».

Дослідження вищезазначених авторів становлять значну теоретичну та практичну цінність, однак питання, пов'язані з вивченням процесу використання моделі збалансованого землекористування в європейських країнах, а також обґрунтування перспектив її впровадження в Україні залишаються недостатньо дослідженими.

Постановка завдання. Відповідно метою дослідження є вивчення та обґрунтування особливостей використання моделі збалансованого землекористування в країнах ЄС та можливостей її впровадження до українських реалій, а також визначення найбільш прийнятних напрямів подальшого розвитку землекористувань в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наразі в Україні склалася нестабільна еколого-економічна ситуація, яка диктує нові умови щодо можливості використання земельно-ресурсного потенціалу, тому врахування досвіду країн Європейського Союзу набуває виняткового значення у створенні оптимальних напрямів розвитку земельних відносин, що мають бути спрямовані на забезпечення збалансованого землекористування.

Позитиви від ведення сталого (збалансованого) землекористування підкреслюють і зарубіжні дослідники [5], які стверджують, що таке землекористування стимулює збалансований розвиток

сільськогосподарської галузі та національної економіки загалом.

Заслуговує на увагу той факт, що в країнах європейського простору діє загальна землевпорядна концепція (EUREK) [6], яка поєднує в собі не тільки три аспекти усталеності (екологічний, економічний, соціальний), а також й гармонійний просторовий розвиток.

Крім того, в Європі одним із основних пріоритетів моделі збалансованого землекористування є моніторинг та регулювання екологічних наслідків землекористування, що сприятиме захисту навколишнього середовища від негативного впливу процесу виробництва на землі.

В країнах Євросоюзу на законодавчому рівні діють певні обмеження щодо використання земельних ресурсів. Зокрема, в Нідерландах для кожного виду землекористування використовуються землі згідно з їх цільовим призначенням, а також передбачено окремий вид діяльності із забороную займатися будь-якими іншими, крім визначених [7, с. 68].

Одним із стратегічних напрямів забезпечення збалансованого землекористування в країнах Європейського Союзу є визначення домінуючої форми аграрного бізнесу, на розвиток якої має бути спрямована підтримка держави. Так, уряд Німеччини разом із міжнародними організаціями сприяє розвитку сімейного фермерства не лише у себе в країні, а й на світовому рівні [8].

Слід звернути увагу і на наявність регулювання обігу сільськогосподарських земель в країнах європейського простору, яке спрямовано на всебічну підтримку освічених та відповідальних землекористувачів. Важливими умовами придбання сільськогосподарських земель у власність є наявність професійного досвіду ведення виробництва та необхідного капіталу для використання землі, що була придбана. Так, наприклад, в Данії власником землі може стати тільки та особа, яка здатна самостійно вести господарство, а також мати спеціальну освіту [9, с. 33].

Зазначимо, що практично в кожній європейській країні з перехідною економікою існують різні обмеження, пов'язані з розміром земельних ділянок. Як правило, ліміти встановлюються на муніципальному або регіональному рівні, зокрема в Угорщині – не більше 300 га (для фізичних та юридичних осіб), Румунії – не більше 200 га (для фізичних та юридичних осіб), Данії – не більше 30 га (для осіб, які мають фахову освіту та фермерський досвід) [10].

Одним із важливих аспектів застосування моделі збалансованого землекористування в країнах Європи є територіально-просторове планування землекористування. Наприклад, у Польщі та Бельгії, проводяться такі види робіт, як впорядкування сільських територій, класифікація про-

дуктивності земель, облаштування ландшафтів, що, в свою чергу, сприяє підвищенню виробничих потужностей та ефективності використання земельних ресурсів.

В сучасній політиці ЄС територіально-просторове планування спрямоване на досягнення довгострокового сталого розвитку регіонів. Вважається, що воно інтегрує економічний і соціальний розвиток територій з їх екологічними і культурними функціями [11, с. 38]. В Україні територіально-просторове планування є важливим інструментом забезпечення збалансованого розвитку землекористування, раціонального використання природно-ресурсного потенціалу, збереження біологічного різноманіття, а також підвищення якості життя суспільства.

Вважаємо, що вищевикладені напрями ведення збалансованого землекористування в країнах Європейського Союзу такі, як дотримання загальної землевпорядної концепції з урахуванням системи екологічних, економічних та соціальних аспектів, ведення моніторингу земель, заборона використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, підтримка держави, спрямована на розвиток агробізнесу, регулювання обігу сільськогосподарських земель, сприяння веденню виробництва досвідченими землекористувачами з професійною освітою, проведення територіально-просторового планування використання земель заслуговують на їх адаптацію і в Україні.

Окреслені питання щодо розвитку збалансованого землекористування служать орієнтирами для впровадження моделі збалансованого землекористування з урахуванням досвіду європейських країн.

На нашу думку, стратегічними напрямками впровадження моделі збалансованого землекористування в Україні повинні стати:

- ліквідація бар'єрів та спрощення процедури придбання у власність або передачі в оренду земельних ділянок для розвитку малого та середнього аграрного підприємництва;

- запровадження економічних інструментів ефективною та злагодженою земельною політикою в контексті сталого розвитку землекористування таких, як оптимальне оподаткування, субсидування, кредитування, залучення інвестицій тощо;

- розробка і реалізація схем та проектів землеустрою, що забезпечують раціональне використання та охорону земель, освоєння територій, які не використовуються, відтворення потенціалу земель, що є деградованими або порушеними внаслідок військових дій;

- сприяння розвитку еколого-орієнтованого виробництва, націленого на отримання економічної вигоди шляхом дбайливого використання земельно-ресурсного потенціалу;

- проведення дієвого моніторингу земель та підтримка їх якісного стану з метою усунення негативних наслідків землекористування;

- проведення інтегральної оцінки та прогнозування змін стану землекористування під впливом природних та антропогенних факторів, що забезпечить своєчасне усунення негативних наслідків та сприятиме збалансованості землекористування;

- вдосконалення структури землекористування на основі відповідності структурних елементів ландшафту та видів використання земель з орієнтацією на постійне розширення природних систем життєзабезпечення людини;

- забезпечення територіально-просторового планування земельних ресурсів з максимальним врахуванням регіональних природних, господарських, соціальних та інших умов.

Комплексне запровадження зазначених вище орієнтирів сприятиме реалізації євроорієнтованої земельної політики на засадах збалансованості, а також дозволить перейти до моделі збалансованого землекористування в Україні.

Висновки з проведеного дослідження. Вивчення особливостей ведення збалансованого землекористування в країнах Європейського Союзу свідчить, що його перевагами є стимулювання збалансованого розвитку сільськогосподарської галузі та національної економіки в цілому, впровадження загальної землевпорядної концепції з урахуванням екологічного, економічного, соціального чинників, обов'язкове ведення моніторингу земель та регулювання екологічних наслідків землекористування, державна підтримка агровиробників, територіально-просторове планування використання земель тощо.

На основі аналізу досвіду країн європейського простору визначені стратегічні напрями впровадження моделі збалансованого землекористування в Україні, до яких, на нашу думку, слід віднести вдосконалення державної політики щодо передачі у власність або в оренду земельних ділянок з метою розвитку агробізнесу, необхідність впровадження економічних інструментів злагодженої земельною політикою на засадах сталості, розробка відповідних схем та проектів землеустрою, що забезпечують раціональне використання та охорону земель, ведення еколого-орієнтованого виробництва, сприяння розвитку виробництва, який забезпечуватиме економічне зростання та добробут, забезпечення територіально-просторового планування земельних ресурсів тощо.

У процесі дослідження встановлено, що впровадження моделі збалансованого землекористування з врахуванням досвіду європейських країн, сприятиме обґрунтуванню і реалізації новітніх підходів до вдосконалення сфери землекористування.

Перспективи подальших досліджень мають бути зосереджені на вивченні таких аспектів збалансованості землекористування, що є необхідними для ефективного відновлення зруйнованих та частково порушених територій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гунько Л. А. Формування сталого (збалансованого) землекористування – базова основа розвитку економіки землевпорядкування в Україні. *Агросвіт*. 2022. № 9–10. С. 51–61. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/9-10_2022/8.pdf (дата звернення: 08.10.2022).

2. Сидорук Б. О. Оцінка збалансованого використання земельно-ресурсного потенціалу в аграрній галузі: основні етапи і система показників. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2017. № 4. С. 59–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2017_4_8 (дата звернення: 08.10.2022).

3. Кошкалда І. В., Шелудько К. В. Екологізація як передумова державного регулювання формування сталих сільськогосподарських землекористувань. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. № 2. С. 88–94. URL: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/ujae_2020_r02_a10.pdf (дата звернення: 08.10.2022).

4. Гевко Р. Б., Дзядикевич Ю. В., Брошчак І. С., Любезна І. В. Напрями покращення землекористування в АПК України. *Інноваційна економіка*. 2017. № 5–6 (69). С. 126–132. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/22105> (дата звернення: 09.10.2022).

5. Crowder D.W., Reganold J.P. Financial competitiveness of organic agriculture on a global scale. *Proc. Natl. Acad. Sci. USA* 2015. № 112. pp. 7611–7616.

6. Європейська комісія: Європейська концепція просторового розвитку (EUREK) EUREK – на шляху до гармонійного та сталого просторового розвитку Європейського Союзу. Люксембург, 1999. 93 с.

7. Височанська М. Я. Зарубіжний досвід використання земельних ресурсів. *Агросвіт*. 2015. № 15. С. 67–72. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/15_2015/13.pdf (дата звернення: 11.10.2022).

8. Ярошко М. Німецькі реалії сімейного господарювання. 2014. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/infrastruktura-rynku/item/8262-nimetski-realii-simeinoho-hospodariuvannia.html> (дата звернення: 11.10.2022).

9. Чирва О. Г., Коган Н. Ю. Особливості державного регулювання земельних відносин в зарубіжних країнах. *Економічні горизонти*. 2018. № 4(7). С. 28–36. URL: <http://eh.udpu.edu.ua/article/view/161718/210644> (дата звернення: 11.10.2022).

10. Рєпін К. Земельні відносини у Європі. 2018. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/10330-zemelni-vidnosyny-u-yevropi.html> (дата звернення: 12.10.2022).

11. Територіально-просторове планування: базові засади теорії, методології, практики: монографія / А. М. Третяк та ін., за заг. ред. А. М. Третяка. Біла Церква : ТОВ «Білоцерківдрук», 2021. 142 с.

REFERENCES:

1. Hunko L. A. (2022) Formuvannia staloho (zbalansovanoho) zemlekorystuvannia – bazova osnova rozvytku ekonomiky zemlevporiadkuvannia v Ukraini [Formation of sustainable (balanced) land use – basis of economic deve-

lopment of land planning in ukraine]. *Agrosvit*, vol. 9–10, pp. 51–61. Available at: http://www.agrosvit.info/pdf/9-10_2022/8.pdf (accessed 8 October 2022).

2. Sydoruk B. O. (2017) Otsinka zbalansovanoho vykorystannia zemelno-resursnoho potentsialu v ahraryi haluzi: osnovni etapy i sistema pokaznykiv [Evaluation of balanced use of land-resource potential in the agrarian sector: key stages and the system of indicators]. *Visnyk Akademii pratsi, sotsialnykh vidnosyn i turizmu*, vol. 4, pp. 59–67. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2017_4_8 (accessed 8 October 2022).

3. Koshkalda I. V., Sheludko K. V. (2020) Ekolohizatsiia yak peredumova derzhavnoho rehuliuвання formuvannia stalykh silskohospodarskykh zemlekorystuvan [Ecologization as a basis of state regulation of sustainable agricultural land use formation]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky*, vol. 2, part 5, pp. 88–94. Available at: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/ujae_2020_r02_a10.pdf (accessed 8 October 2022).

4. Hevko R. B., Dziadykevych Yu. V, Broshchak I. S., Liubezna I. V. (2017) Napriamy pokrashchennia zemlekorystuvannia v APK Ukraini [Directions for improvement of land use in the aic of ukraine]. *Innovative economy*, vol. 5–6 (69), pp. 126–132. Available at: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/22105> (accessed 9 October 2022).

5. Crowder D. W., Reganold J. P. Financial competitiveness of organic agriculture on a global scale. *Proc. Natl. Acad. Sci. USA* 2015. № 112. P. 7611–7616.

6. European Spatial Development Concept (EUREK) (1999), Towards a harmonious and sustainable spatial development of the European Union, EUREK, Luksemburg.

7. Visochanska M. Ya. (2015) Zarubizhnyi dosvid vykorystannia zemelnykh resursiv [Foreign experience in land use]. *Agrosvit*, vol. 15, pp. 67–72. Available at: http://www.agrosvit.info/pdf/15_2015/13.pdf (accessed 11 October 2022).

8. Yaroshko M. (2014) Nimetski realii simeinoho hospodariuvannia [German realities of family business]. Available at: <http://agro-business.com.ua/agro/infrastruktura-rynku/item/8262-nimetski-realii-simeinoho-hospodariuvannia.html> (accessed 11 October 2022).

9. Chyrva O.H., Kohan N.Yu. (2018) Osoblyvosti derzhavnoho rehuliuвання zemelnykh vidnosyn v zarubizhnykh krainakh [Peculiarities of state regulation of land relations in foreign countries]. *Naukovyy Zhurnal "Ekonomichni Horyzonty"*, vol. 4(7), pp. 28–36. Available at: <http://eh.udpu.edu.ua/article/view/161718/210644> (accessed 11 October 2022).

10. Riepin K. (2018) Zemelni vidnosyny u Yevropi [Land relations in Europe]. Available at: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/10330-zemelni-vidnosyny-u-yevropi.html> (accessed 12 October 2022).

11. Tretyak A. M., Tretyak V. M. (2021) Terytorial'no-prostorove planuvannia: bazovi zasady teorii, metodologii, praktyky [Territorial-spatial planning: basic principles of theory, methodology, practice]. Bila Tserkva: Belotserkivdruk LLC.